

Fotografia prasowa

jako sposób uchwycenia i wywoływania ludzkich uczuć

Paul Hansen, Pogrzeb gazy, Fotografia roku 2012

MAŁGORZATA MASŁOWSKA-TAFFEL

Spotkanie gimnazjalistów z fotografią prasową jest istotne pod wieloma względami. Przede wszystkim fotografia jest świadectwem ich czasów, rejestracją aktualnych dla świata problemów. Jest także edukacyjnym treningiem w analizie dzieła plastycznego oraz kształceniem inteligencji emocjonalnej.

Werdykt jury Grand Press Photo 2013 opatrzony jest hasłem: „Wygrały emocje!”. W corocznych zapowiedziach, a potem recenzjach wystawy World Press Photo także pojawia się imperatyw uchwycenia ludzkich emocji. Michelle McNally, przewodnicząca jury, po ogłoszeniu najlepszych zdjęć roku 2006, określiła, co składa się na wybitną fotografię prasową: „Powinna stanowić wartość historyczną – przedstawiać określone zdarzenie w określonym miejscu i czasie. Powinna zawierać aspekt socjologiczny – tłumaczyć ludzkie zachowania i wzajemne relacje. Powinna mieć **wy-dźwięk psychologiczny, emocjonalny i powodować, że widz nie pozostanie obojętny** [podkr. moje]. Powinna wreszcie mieć walor estetyczny, wciągać widza, skłaniać go ku temu, by zechciał dowiedzieć się czegoś więcej na

temat historii ze zdjęcia. Przede wszystkim jednak fotografia ta powinna być prawdziwa. Właśnie owa prawdziwość powoduje, iż zdjęcie wybitne wyróżnia się na tle innych”¹. Wydaje się, że poszukiwanie i rejestracja emocji to sposób na ocenę współczesności. Przez emocje zmierzamy do oceny świata, od oceny świata współczesnego do uwolnienia własnych emocji.

GIMNAZJALIŚCI NA WYSTAWIE WORLD PRESS PHOTO

Spotkanie z fotografią prasową można ze swobodą zorganizować dzięki wystawom World Press Photo organizowanym w całej Polsce bądź konkursowej stronie interneto-

wej. Duży format zdjęć, kompozycje reportażowe, atmosfera sal wystawowych sprawiają, że uczniowie dostrzegają i rozumieją intencje fotografów, odczytują pośrednie i bezpośrednie emocje bohaterów zdjęć. Projekt *Gimnazjaliści na wystawie World Press Photo* polecam zacząć właśnie od rejestracji tematów i emocji ukazanych na zdjęciach. Uczniowie mogą odwoływać się do znanych im wydarzeń politycznych, społecznych, kulturalnych. Praca może przebiegać według następujących pytań: **Jakie wydarzenia rejestruje i interpretuje fotografia prasowa? Jakie emocje przeżywa człowiek współczesny, uchwycony na fotografiach? Nazwij je.**

A. Przykładowym materiałem może być zdjęcie Paula Hansena (nagrodzone główną nagrodą w kategorii *Wiadomości*, 2012) przedstawiające pochód ludzi niosących do meczetu w mieście Gaza ciała dwuletniego Suhaiba Hijaziego i jego brata Muhammada. Pogrzeb chłopców to wynik izraelskiego nalotu, który rozpoczął się 19 listopada 2012 roku jako przejaw konfliktu zbrojnego pomiędzy Izraelem a Palestyną. Do czasu zawieszenia broni zginęło w Gazie 150 osób, w tym około 30 dzieci. Te informacje młodzież znajduje na wystawie, bowiem zdjęcia opatrzone są notatką dotyczącą ich powstania, ale emocje odczytuje z twarzy bohaterów zdjęcia już samodzielnie, nie sugerując się opisem kuratora wystawy.

Dominantą tej fotografii są twarze mężczyzn – żałobników przeciskających się wąską uliczką miasta. Analiza spojrzeń, mimiki pozwala odczytać dokładnie emocje tłumu. Z ustaleń psychologów wynika, że z ludzkiej twarzy można odczytać emocje podstawowe takie jak strach, złość, smutek, radość, wstręt, zaskoczenie. Badania Paula Ekmana z Uniwersytetu Stanowego Kalifornii w San Francisco dowiodły istnienia emocji osiowych. Obraz twarzy zdradzający cztery z nich (strach, złość, smutek, zadowolenie) rozpoznawany jest we wszystkich kulturach na świecie, w tym przez ludy nieznające ani kina, ani telewizji, co zdaje się potwierdzać ich uniwersalny charakter². Praca młodzieży nad tym fotograficznym obrazem podczas moich zajęć skutkowała takim oto zestawieniem:

znaki zewnętrzne	emocje	nastrój/ intencje bohaterów
ściągnięte brwi, zmrużone oczy, wygięte usta, pochylone głowy	smutek, rozpacz, żal, skarga	beznadność
otwarte usta – krzyk, uniesiona głowa	złość, wzburzenie, niepokój	chęć zemsty

Gimnazjaliści zaobserwowali dwie dominujące emocje: smutek i złość, kumulujące się w twarzach i sylwetkach bohaterów zdjęcia. Od tej obserwacji łatwo przejść do próby oceny wydarzeń w Strefie Gazy i ustalić jedną z przyczyn niekończącego się tam konfliktu. Wymienione nacje stają wobec siebie naprzemiennie w roli ofiary i najeźdźcy, nie mogąc się uwolnić od chęci zemsty. Re-

fleksją uczniów było też stwierdzenie, iż złość jest reakcją wtórną, pod nią kryje się ból, rozpacz po stracie dziecka. Niepogodzenie się z faktem, że niewinne dziecko jest ofiarą wojny przeradza się w złość i chęć zemsty.

B. Wdzięcznym materiałem analitycznym są fotografie nawiązujące do widowisk sportowych. Z reportażu poświęconego igrzyskom w Londynie wybrałam zdjęcie, na którym wyraźnie widać emocje Andrea Baldiniego – Włocha świętującego pokonanie Japończyka Yuki Ota w finale floretu. Cały cykl zdjęć jest bardzo ciekawy. Polecam jego analizę także od strony kompozycyjnej i kolorystycznej, by pokazać uczniom nowe podejście do rejestracji widowiska sportowego.

Chris McGrath, Londyn 2012 (3. Nagroda World Press Photo w kategorii Sport)

Pracę nad fotografią proponuję ułożyć, stosując strategię współodczuwania. Niech klasa, w szerokiej dyskusji, w parach, grupach, przy zastosowaniu dramy (konferencja prasowa), odpowie na następujące pytania:

- Co dana postać odczuwa? Co manifestuje?
- Czego dana postać pragnie? Jakie pragnienie udało jej się urzeczywistnić?
- Jakie pytanie chciał(a)byś zadać wybranej postaci?

Następnie, polecając swoim uczniom technikę odgrywania ról, motywujemy do krótkich dram oraz pierwszoosobowych wypowiedzi pisemnych, w których można przyjąć rolę zawodnika-zwycięzcy, przegranego, trenera, kibica, oddając stan ludzkich emocji.

PIETA ŹRÓDŁEM EMOCJI

Oswojenie się uczniów z tematyką i językiem fotografii prasowej prowadzi do bardziej wymagających zadań. Wykorzystując uniwersalne odczytanie fotografii prasowej, proponuję na lekcję kreatywne zestawienie: uznane dzieło sztuki, nagrodzone w 2011 r. zdjęcie prasowe oraz materiał z kampanii społecznej firmy „Benetton”. W wypadku tych dzieł możemy mówić o emocjach odczytywalnych z twarzy, gestów, sylwetek bohaterów. Możemy też spodziewać się bogatych refleksji młodzieży na temat własnych emocji, jakie powstały pod wpływem kontaktu z każdym dziełem z osobna i z całym zestawieniem. Dla dobra ewoluujących emocji proponuję przygotowany materiał odkrywać stopniowo. Korzystając z tablicy multimedialnej, pracowni komputerowej należy udo-

stępniać uczniom kolejno dzieła i analizować w określonym porządku: od uznanego, wzorcowego ujęcia (*Pieta* Michała Anioła) przez nawiązujący do niego fotograficzny kadr (*Pieta arabska* Samuela Arandy) do najbardziej kontrowersyjnego (*Benetton Pieta* – AIDS kampania). Każdą z części powinno rozpocząć stworzenie metryczki dzieła. Przy założeniu, że ten cykl lekcji organizujemy w pracowni komputerowej z dostępem do internetu, nie będzie to dla uczniów trudne. Już na tym etapie gimnazjaliści wyrobią sobie zdanie na temat okoliczności powstania dzieł. Nauczyciel spełnia przy tym zadanie rolę indywidualnego konsultanta, odrzucając całkowicie funkcję dostarczyciela wiedzy, a poczucie zagadki, jakie otacza wymienione dzieła, sprzyja aktywności, ciekawości uczniów i procentuje na dalszym etapie pracy.

I. *Pieta* Michała Anioła

autor	Michał Anioł
lokalizacja	Bazylika św. Piotra na Watykanie
wymiary	1,74 m x 1,95 m
powstanie	1498-1499
technika	rzeźba marmurowa

II. Samuel Aranda, *Pieta arabska* (zdjęcie roku World Press Photo 2012)

autor	Samuel Aranda
lokalizacja	New York Times
powstanie	15.11.2011
technika	fotografia

III. Oliviero Toscani, *Pieta Benetton* – AIDS kampania

autor	Oliviero Toscani
lokalizacja	Zbiory kampanii społecznej Benetton
powstanie	1992
technika	Fotografia reklamowa

Analizując poszczególne dzieła, mamy szansę rozmawiać o ich temacie, jego przedstawieniu, kompozycji, doborze środków plastycznych i przesłaniu. Interesujące jest prowadzenie uczniów przez ciąg dzieł i zwracanie im uwagi na rozwój motywu maryjno-pasyjnego. Skupiając się jednak głównie na emocjach, proponuję nazwać te uchwycone w dziele, określić sposoby ich wyrażenia oraz podjąć próbę opisu własnych emocji, jakie wywołuje spotkanie z obrazem. Poniżej prezentuję wynik tego ćwiczenia, przeprowadzonego na lekcji polskiego, z oryginalnymi wnioskami analitycznymi i refleksjami o własnych emocjach.

Dodatkowym aspektem takiego zestawienia jest pobudzenie młodzieży do dyskusji o sile wyrazu poszczególnych dzieł i granicach rejestrowania ludzkich tragedii. Gwarantuję, że wypowiedzi uczniów w tej kwestii nie będą gorsze argumentacyjnie niż te, które pojawiają się w środowisku dziennikarskim. Wątpliwości co do wiarygodności zdjęcia Samuela Arandy (pozowane, modelowane), prawa fotografa do uwiecznienia tak intymnej sceny są elementami dyskusji na temat odpowiedzialności reportera, jego misji obrazowania historii.

Fotodziennikarstwo dokumentuje zarówno wydarzenia tragiczne, wymagające od reportera odwagi i refleksu, jak i sytuacje niby codzienne, z których fotoreporter potrafi wydobyć ich wyjątkowość⁴.

Jeszcze większym szokiem może okazać się fotografia reklamowa, będąc częścią kampanii społecznej firmy „Benetton”. Oliviero Toscani⁵, autor pomysłu na wykorzystanie autentycznego zdjęcia Theresy Frare, postawił na kontrowersyjne ujęcie, by nagłośnić problem zagrożenia AIDS, edukacji seksualnej, izolacji chorych. Toscani mówi o sobie:

Wykorzystuję potencjał, siłę oddziaływania oraz okazję do zaprezentowania pogardzanej i niewykorzystanej sztuki, jaką jest reklama. Drapię opinię publiczną tam, gdzie ją śwędzi⁶.

dzieło	temat	zakodowane emocje	sposób ukazania	własne emocje ucznia
<i>Pieta</i> M. Anioła	Rzeźbiarskie przedstawienie Matki Boskiej trzymającej na kolanach martwego Chrystusa.	niema rozpacz cichy smutek spokój pożegnania	Harmonia i piękno rzeźby. Kompozycja piramidy. Dłonie w geście pożegnania.	SPOKÓJ stoicki spokój w obliczu straty wewnętrzna zgoda na śmierć
<i>Arabska pieta</i> S. Arandy	Umierający mężczyzna na rękach zakwefionej ³ kobiety w meczecie jemeńskim służącym jako szpital polowy.	niema rozpacz cichy smutek podskórny niepokój cierpienie	Nie widać twarzy kobiety. Kontrast pomiędzy nagością ciała umierającego a czernią szaty kobiety. Gesty rąk zagarniające ciało, przechylenie głowy kobiety.	BEZSILNOŚĆ ZŁOŚĆ sprzeciw wobec wojny
<i>Pieta Benetton</i> O. Toscaniego	Ostatnie momenty życia chorego na AIDS Davida Kirbiego otoczonego rodziną.	smutek, rozpacz, bezsilność, wsparcie w chwili odejścia	Kontakt fizyczny: umierający-ojciec. Bliskość rodziny przy łóżku. Mimika twarzy ojca.	AKCEPTACJA tolerancja śmierć jako część życia śmierć przestaje być tabu

Reklama społeczna, jej pozytywny wpływ na nasze społeczne zachowania i zakres tematów przez nią podejmowanych to zagadnienia, które z pewnością zawładną sercami gimnazjalistów.

EMOCJA – PORUSZYĆ KU CZEMUŚ

Nazywanie, określanie emocji na obrazach – a w konsekwencji własnych emocji, staje się doskonałym elementem kształcenia inteligencji emocjonalnej. Na przykładzie tego materiału młodzież uczy się rozpoznawania uczuć własnych i innych, dostrzegania powiązań pomiędzy doznaniem – uczuciem – reakcją. Uświadamia sobie, jaki wpływ na podejmowanie decyzji mają myśli, jakie uczucia. Zderzenie młodzieży z trudnymi tematami, realistyczną fotografią prasową pozwala jej zrozumieć uczucia innych, by przejść do akceptowania odmiennego punktu widzenia i poszanowania poglądów. Młodzi ludzie przechodzący taki trening umiejętności empatycznych przykładają większą uwagę do układania sobie stosunków z innymi ludźmi, są gotowi wysłuchać ich racji. W sposób klarowny odróżniają to, co mówią i robią inni od własnych sądów.

Dojrzałość emocjonalną można poznać po tym, że różnica poglądów nie powoduje złości, wycofania, a buduje pozytywną pewność siebie, motywuje do rozwiązywania konfliktów i poszukiwania kompromisu. Taka dojrzałość to również umiejętność panowania nad emocjami, rozumienie ich

źródeł, moc uśmierzania negatywnych emocji. Chciałabym, by emocje uruchomione na lekcjach języka polskiego pomogły młodym ludziom zbudować kręgosłup moralny, określić własne poglądy. Jednocześnie wiem, że w procesie uczenia aspekty poznawcze i społeczno-emocjonalne łączą się w płynny sposób. Przeżycie czegoś, wzruszenie się, zaangażowanie jest dla uczniów szansą, by zapamiętać i zrozumieć. Emocje dzieciństwa i młodości zostają z nimi na całe życie i warunkują ich wybory. Stawiamy ich w sytuacjach, w których będą się musieli zmierzyć z uczuciami. Zapewniam, że to inspirujące nie tylko dla nich.

- 1 I. Torbicka, *Najlepsze zdjęcia świata*, „Gazeta Wyborcza” 27. 04. 2007, s. 20.
- 2 Badania zwarte w: *Natura emocji*, red. P. Ekman, R. J. Dawidson, przeł. B. Wojciszke, Gdańsk 2002.
- 3 Kwef (czarczak, jaszczak) – określenie zasłony na twarz noszonej przez mużułmanki. Dostrzeżenie wagi tego elementu daje dodatkowe możliwości interpretacji tej fotografii. Zakwefiona kobieta to symbol czystości, religijności. Jej kontakt z wojną to sytuacja niedopuszczalna. Nie ma prawa dotykać mężczyzny. Jakież musi być jej ból, skoro łamie zakaz?
- 4 Grand Press Photo 2009, PRESS, Poznań 2009, s. 5.
- 5 Oliviero Toscani, włoski fotoreporter, grafik, Przedstawiciel tzw. reklamy szokującej, autor wielu kampanii społecznych w latach 1982-2000, firmowanych odzieżową marką Benetton; podejmuje takie ogólnoswiatowe problemy jak: zagrożenie AIDS, wojny domowe, ekologia, anoreksja, rasizm.
- 6 O. Toscani, *Reklama. Uśmiechnięte ścierwo*, Łódź 1995, s. 185.

MAŁGORZATA MASŁOWSKA-TAFFEL

nauczycielka dyplomowana Zespołu Szkół z Oddziałami Sportowymi nr 1 w Poznaniu.